

*Makalenin Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

*Geliş Tarihi / First Received: 04.11.2024

*Kabul Tarihi / Accepted: 13.12.2024

*Atıf Bilgisi: Güney, G.; Erdoğan, S. (2024). "Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in Kâğıda Dair Defterleri Üzerine Bir Değerlendirme". Hars Akademi, 7 (2), 111-126.

*Citation: Güney, G.; Erdoğan, S. (2024). "Evaluation on Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver's Paper Notebooks". Hars Akademi, 7 (2), 111-126.

*DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14547890>

ORD. PROF. DR. SÜHEYL ÜNVER'İN KÂĞIDA DAİR DEFTERLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Gül GÜNEY* – Sinem ERDOĞAN*

Öz

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver hekim, müzehhip, ressam gibi farklı alanlarda uzmanlıklara sahip Cumhuriyet dönemi bilim insanıdır. Yapmış olduğu araştırmalarla tıp tarihi ve Türk sanatına azımsanmayacak derecede katkıda bulunmuştur. Geniş bilgi hazinesi sayesinde geleneksel Türk sanatlarına özellikle de tezyini sanatlara bırakmış olduğu çalışmalar bugün pek çok araştırmacının kaynağı olmuştur. Yaptığı araştırmalar sırasında Türkiye coğrafyasını neredeyse adım adım gezerek gerek notlar alarak gerekse çizimlerle birçok alanda sahip olduğuengin bilgilerini defterlerine aktarmıştır. Çeşitli konularda hazırlamış olduğu bu defterlerin büyük bir kısmı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ndedir. Çalışmada bu kütüphaneye vakf edilen 00101 envanter no'lu filigranname ve 00102 envanter no'lu kağıtlar defterleri ele alınacaktır. 00101envanter numaralı defterde kağıtlar üzerinde yer alan filigran çeşitlerinden bahsedilmiş ve çizimleri yapılmıştır. 00102 envanter no'lu defterde Süheyl Ünver çeşitli kâğıt örneklerini göstererek kendi el yazısı ile kağıtlar hakkında açıklamalar yapmıştır. Notlarda bahsedilen kağıtlar, dönemin hattatları ve müzehhipleri tarafından kullanılan âharlı, âharsız, Avrupa, Hint gibi türleri olan çeşitli kağıtlardır. Genel olarak Süheyl Ünver defterleri konu ve kaynak bakımından değerlendirilmiş olmakla beraber, "kâğıtlar ve filigranlar" defterleri ile ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada Süheyl Ünver'in hayatı ve 00101, 00102 envanter numaralı kâğıt ve filigranları ile ilgili defterleri tanıtılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Süheyl Ünver, Süleymaniye, Kütüphane, Kâğıt, Filigran.

EVALUATION ON ORD. PROF.DR. SÜHEYL UNVER'S PAPER NOTEBOOKS

Abstract

Ord.Prof. Dr. Süheyl Ünver who is the Professor of medical history is one of the important scientists of the Republican period with expertise in different fields such as physician, illuminator and painter. His contributions to the history of medicine and Turkish art are extensive with his research. Thanks to his wide wealth of knowledge, the works he left to traditional Turkish arts, especially decorative arts, are the source of many researchers today. In addition, he traveled the geography of Türkiye almost step by step and transferred his vast knowledge in many fields to his notebooks, both by taking notes and drawings. Most of these notebooks, which he prepared on various subjects, are in the Suleymaniye Manuscript library. In the study, the watermark books with inventory number 00101 and paper notebooks with inventory number 00102 donated to this library will be discussed. In the notebook numbered 00101, the types of watermarks on papers are mentioned and drawings are made. In the notebook numbered 00102, Süheyl Ünver showed various paper samples and made explanations about the papers in his own handwriting. The papers mentioned in the notes are the types of papers used by the calligraphers and illuminators of the period, such as harmonious, unharmonized, European and Indian. Although Süheyl Ünver notebooks have been generally evaluated in terms of subject and source, no study has been conducted on the "papers and watermarks" notebooks. In this study, the life of Süheyl Ünver and his notebooks with inventory numbers 00101, 00102 will be introduced.

Keywords: Süheyl Ünver, Süleymaniye, Library, Paper, Watermark.

*Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, İzmir. gul.guncy@deu.edu.tr / ORCID: 0000-0001-2345-6789.
*Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, İzmir. sinemerdoganart@gmail.com / ORCID: 0009-0000-0201-7939.

Giriş

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Türk sanatının günümüzdeki şeklini almasında sanat tarihçilerinin rolü büyüktür. Bu bağlamda sanatın tarihine ışık tutan araştırmacı tarihçi Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver, yaptığı çalışmalarla tarihe büyük hizmetler vermiştir. Seyahatleri, çok yönlü kişiliği ve araştırmacı kimliği ile adeta dönemin modern Evliya Çelebi’si olmuştur. Süheyl Ünver’in çeşitli konularda hazırlamış olduğu, çizim ve fotoğrafların yer aldığı arşiv belgeleri ve defterlerinin incelemesi Türk kültür ve sanatını tanımak isteyenler için büyük katkı sağlayacaktır. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemini yaşamış ender kişilerden olan Prof. Dr. Süheyl Ünver, Türk sanatlarının özellikle tezyini sanatların günümüzde de sahip çıkılmasında büyük rol oynamıştır. Bilim ve sanat hayatı boyunca hekim, tıp tarihçisi, bilim tarihçisi, müzehhip ve ressam kimlikleri ile çok sayıda konuya değinmiştir. Alanlarında edindiği bilgileri ve engin tecrübelerini çeşitli seyahatleri ve araştırmaları sırasında elinden düşürmediği defterine, kalemi ve boya ile nakşetmiş, günümüz sanat tarihi arşivine zengin bir armağan bırakmıştır.

Cumhuriyet’in erken döneminden itibaren kitap sanatları alanındaki araştırmalar çeşitli tarihçiler tarafından ele alınmıştır. İlk araştırma konuları İslam eserleri, Türk tezyini sanatları ve minyatür olmuştur (Mahir 2009: 209-247). Süheyl Ünver bir sanat tarihçisi olarak bu alana olan merakıyla 1930’lar itibari ile tezhip ve minyatür alanında çeşitli kitaplar ve makaleler yayımlamıştır. Böylelikle Türk tezyini sanatları, tezhip, minyatür, ebru konularında bilgi sahibi olmak isteyen pek çok kişiyi aydınlatmış, Osmanlı dönemi geleneksel sanat anlayışı ve üsluplarının Cumhuriyet dönemine itina ile geçişini sağlamıştır. Süheyl Ünver sanat tarihçisi kimliğinin yanı sıra ilgisi olduğu geleneksel Türk sanatları alanında bizzat eserler vermekle yetinmemiş sayısız yayın yaparak ilgili sanatın eğitim kısmında da rol oynamıştır (Foto 1-2). Önemli ölçüde ilgisi olduğu geleneksel sanatları, detaylı bir şekilde bozulmadan günümüze getirme çabasında olmuş olan gerçek bir sanatçısıdır.

Foto 1: Fedâke ebî ve ümmî yâ!” 1913-1914 Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver (URL 1).

Foto 2: Sarayda Nakış Dersleri Süheyl Ünver Topkapı Sarayı Nakışhanesi Öğrencilerine Ders Verirken (1946) (URL 2).

Süheyl Ünver

Ord. Prof. A. Süheyl Ünver hekim, tıp ve bilim tarihçisi, müzehhip ve ressam kimlikleri ile erken Cumhuriyet döneminin önemli kişilerindedir (Foto 3). 17 Şubat 1898 tarihinde İstanbul’un Haseki semtinde dünyaya gelmiştir. Babası, Posta ve Telgraf Nezareti İstanbul Muhaberât-ı Umumiye Müdürü Tırnovalı Mustafa Enver Bey (öl.1909), annesi 19. yy. önemli hattatı olan Hattat Şevki Efendi'nin kızı Safiye Rukiye Hanım'dır (Masera, Kazancıgil 2017: 23). İlk öğretimini ve orta öğretimini tamamlamasının ardından I. Dünya Savaşı döneminde 1915 yılında Mekteb-i Tıbbiye'ye başlamış ve 1920 yılında mezun olmuştur. 1921-1923 yıllarında Yenibahçe Gureba Hastanesi'nde cildiye bölümünde çalışmıştır ancak hayali ve hedefi dahiliye olduğundan Haseki Hastanesi dahiliye bölümüne geçiş yapmıştır (Sayar 2012: 350). Sanata ve özellikle Türk süsleme sanatına olan merakı, yanında doğup büyüdüğü dedesi hattat Mehmet Şevki Efendi'den gelmektedir. Babası Mustafa Enver bey'den Farsça ve Arapça öğrenmiştir (Kazancıgil 1999: 5). Süheyl Ünver'in eğitiminin ilk temelleri aslında babası ve annesi tarafından atılmış, onun sanat sevgisi ailesi tarafından verilmiştir. Tıp eğitimi sırasında sanata olan ilgisini resmiyete dökmüş ve Medresetü'l-Hattâtîn'de tezhip, hat ve ebru dersleri almaya başlamıştır. Tezhip Hocası Yeniköylü Nuri Bey, ebru hocası Necmeddin Okyay Efendi'dir. Aynı zamanda eniştesi olan hattat Hasan Rıza Efendi'den de nesih ve sülüs yazısı meşk etmiştir. Büyük ustatlarından tezhip ve ebru alanlarında icazetnamelerini alarak 1923 yılında Medresetü'l Hattâtînden mezun olmuştur. Haseki Hastanesindeki çalışma sürecinde tanıştığı Prof. Dr. Akil Muhtar vesilesiyle dahiliye ihtisasını geliştirme amacıyla Fransa'ya gitmiş ve 1929 yılında dönmüştür (Masera, Kazancıgil 2017: 32). İstanbul'a dönüşünün akabinde Mekteb-i Sanayi'de kısa bir süre hekim olarak görev almıştır. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinin açtığı bir sınav ile hekimlik kariyerinde ilerleyen Prof. Dr. Süheyl Ünver, 1939 yılında Tıp Tarih Profesörü ve 1954 yılında ordinaryüs profesör ünvanını almıştır. Hekimlik mesleğini icra ederken bir yandan da gönülden bağlı olduğu ve eşsiz bir ilgisi olan Türk sanatları alanında çalışmalarına ara vermeksizin devam etmiştir. 1936 yılında Osmanlı sanatının nakkaşhane geleneğini Topkapı Sarayı Müzesi'nde tekrar canlandırmış ve tezhip dersleri vermiştir. Türk tezyini sanatlarının her türlü inceliğini engin bilgileri doğrultusunda öğrencilerine aktarmış ve önemli sanatçıların yetişmesine vesile olmuştur (Kahya 1986: 661). 1979 yılında hekimlik mesleğinden emekli olmasına rağmen ömrünün el verdiği günler süresince belirli aralıklarla Cerrahpaşa Tıp Fakültesini ziyaret ederek çalışmalarına devam etmiştir. 14 Şubat 1986 tarihinde hayata veda ederek ardında muazzam bir Türk kültürü bilgi hazinesi bırakmıştır.

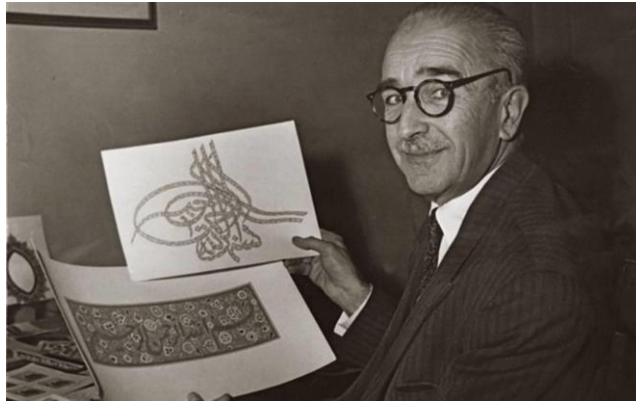

Foto 3: Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver (1898-1986) (URL 3).

Süheyl Ünver Koleksiyonu

Süheyl Ünver hayatı boyunca pek çok alanda hazine değerinde arşivler oluşturmuştur. Hekim, tarihçi, sanatçı olarak alanlarında bin dört yüz seksen altı deftere imzasını atmıştır. Farklı konularda hazırlanmış defter ve dosyaları kütüphanelere vakfeden Ünver, sanat alanındaki defterlerini ve koleksiyonunu yaşadığı süreçte 1973 yılında Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ne vakfetmiştir. Kendisinin ricası üzerine Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi bünyesinde müstakil bir Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver Araştırma Merkezi kurulmuştur. Bu merkezde sadece kendisinde ait çalışmalar bulunmaktadır. Kütüphanedeki eserleri arasında tezhip ve hat çalışmaları, minyatür çizimleri, gezi fotoğrafları ve notları, levhaları, gazete küpürleri ve

makaleleri içeren çok değerli arşivi bulunmaktadır. Tezhip ve resimlerinin bazılarını ise ailesine bırakmış, bazılarını da İstanbul ve Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitülerine vakfetmiştir (Kahya 1986: 668). Yalnızca Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesine vakfedilen not defterleri 1150 adettir (Sayar 2012: 351). Yaklaşık 20 adet defterin tıpkı basımı gerçekleştirilmiş olup makalede ele alınan “filigranlar” ile ilgili makale “XV. yüzyılda Türkiye’de Kullanılan Kağıtlar ve Su Damgaları” (Ünver 1962: 739) başlığıyla *Belleten* dergisi tarafından basılmıştır. Ayrıca 895 dosya, 108 kişisel eşya, 63 levha, tezhip, hat, minyatür çalışmaları da vakf edilmiştir. Vefatının ardından kızı Gülbün Mesara tarafından da kendisinin eserleri kütüphaneye bağışlanmıştır (Foto 4). Bağışlanan eserler arasında 236 defter, 35 dosya 1 el yazması bulunmaktadır (Temiz 2022: 0-93). Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezinde Süheyl Ünver Koleksiyonu ile ilgili özel bir konservasyon çalışması terkip edilmiştir. Çalışmalar sırasında konservatörler tarafından vakfedilen tüm belgeler tek tek içeriklerine göre tertip edilmiştir. Kütüphanede eserlerin düzenlenmesi sırasında belgelerin yapısına göre özel arşiv malzemeleri kullanılmıştır (Foto 5). Kutular içinde yer alan fotoğraflar asitsiz kağıtlar üzerine yapıştırıcı olmaksızın sabitlenerek yine asitsiz zarflara yerleştirilmiştir. Tüm belgeler son olarak kutulara konularak korumaya alınmıştır (Foto 6).

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinde yer alan Süheyl Ünver Koleksiyonu’nda genel olarak Bursa, Edirne, Konya, İstanbul, İzmir, Rumeli, Selanik, Çanakkale, Erzurum, Muş, Tokat, Sinop olmak üzere muhtelif şehirlere ait sosyal, kültürel, mimari ve sanat tarihi açısından değerlendirilebilecek çok sayıda envanter kayda girmiştir. Bu kayıtlar sayesinde şehirler hakkında pek çok bilgi kaynağı oluşturulmuştur. Ayrıca Türk tezyini sanatlarının tüm inceliklerini oluşturduğu defterlerini sanatçı kimliği ile ortaya koymuştur. Süheyl Ünver’in benzeri görülmemiş arşivinde tezhip, minyatür, ebru, hat, cilt, kağıt türleri, yazı çeşitleri gibi konuların yer aldığı dosyalar geleneksel sanatlar açısından paha biçilemez hazinelerdir.

Süheyl Ünver defterleri konu ve kaynak bakımından pek çok araştırmada ele alınmış ve çalışmaları kaynak eser olarak yayımlanmıştır. Bu eserler arasında “Orta Anadolu Defterleri, İran defterleri, Kütahya Defterleri, Bursa ve Edirne Defterleri” adı altında şehirleri anlatan çalışmaları yayınlanmıştır. Ancak Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi bünyesinde bulunan 00101 envanter numaralı “filigran-name” ve 00102 envanter numaralı “kağıtlar” adlı defterleri yayınlanmamıştır. Müzehiplik kimliği ile oluşturulmuş olan bu iki defter 44 ve 29 sayfa olmak üzere bez ile ciltlenmiş okul defterinden oluşmaktadır. Bu defterlerden 00101 envanter numaralı defter filigranlar ve izahları hakkındadır. Yerli ve yabancı kökenli kağıtlarda kullanılmış, farklı şekilli filigranların çizimleri yer alır. 00102 envanter numaralı defter ise beyaz sayfalara sahip, her sayfasına dikdörtgen kareler halinde, renklendirilmiş çeşitli kağıtlar yapıştırılmış, yapılma yöntemleri ve hakkındaki bilgiler verilerek kendi el yazısı ile açıklanmıştır.

Foto 4: SYEK Süheyl Ünver Koleksiyonu’ndan (URL 4).

Foto 5: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi (URL 5).

Foto 6: Asitsiz Kağıt Kutular, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi (URL 6).

Süheyl Ünver'in Kağıt ve Filigranlara Dair Notları

Tarihin en mühim icadı sayılabilecek kağıt, insanoğlunun kendini ifade etme biçimi olarak tüm alanlarda ve disiplinlerde yer edinmiştir. Süheyl Ünver, “XV. yüzyılda Türkiye’de Kullanılan Kağıtlar ve Su Damgaları” yazısında kağıt sektörünün kitap sanatlarında kullanımından bahsetmiştir (Ünver 1962: 739-762). Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinde bulunan 00101 envanter no’lu filigranname ve 00102 envanter no’lu kağıtlar defterlerinde, kağıtların yapıldığı yerler, kullanım yüzyılları, kullanım alanları ve kâğıt âharleme usülleri gibi konulara yer verilmiştir. Türkiye’de kağıt ihracatı Asya’dan getirilen Abâdi ve ipek kağıdı olarak da adlandırılan “harari kağıt” Semerkantlılar ile giderilmiştir. Türk kültür tarihinin belge niteliğindeki tüm çalışmalarında neredeyse sadece bu tür kağıtlar kullanılmıştır. Şarkta ise ceylan ve kuzu derilerinden mamul, terbiye edilmiş ince deriler yazı için kullanılmıştır. Bunlar Bergama’da üretilen ve parşömen adı verilen kağıt yapısına yakın kağıtlardır. Daha sonra ticaretle birlikte yerini farklı çeşitli kağıtlara bırakmıştır. XIII. yüzyılda Osmanlı topraklarında kullanılan kağıtların büyük bir kısmı Orta Asya Türkleri ve Hindistan’dan ticaret yoluyla nakil olmuştur (Foto 7). XIV. yüzyılın sonlarına doğru ise Avrupa’nın Akdeniz kıyılarındaki şehirlerinden topraklarımıza ve Doğuya deniz ticareti ile kağıt sevkiyatı yapıldığı bilinmektedir. Avrupa’dan gelen kağıtlar kendi aralarında, üretildiği mamülden mütevellit çeşitlilik göstermektedirler. Farklı türdeki kağıtlar olduğunun ispatı ise üzerlerindeki filigranlardan anlaşılmaktadır (Ünver 1962: 739-762).

Filigran, Latince kökenli bir sözcük olup dilimize İtalyancadan girmiştir ve kağıt izi manasına gelmektedir ki su yolu olarak da adlandırılmaktadır. Kağıdın dokusuna işlenen ve yalnızca ışığa tutulduğunda görülebilen resim, işaret ve çizgilerden oluşan simgelerdir. Filigran, kağıdın tarihsel kronolojisini ortaya çıkaran şüphesiz önemli bir unsurdur. Doğu kağıtlarında filigran anlayışının olmamasından dolayı kağıdın tarihi, yapıldığı yer ve özellikleri hakkında bilgiye ulaşmak zor olsa da Batı kağıtlarında filigranlar sayesinde kağıdın bilgilerine ulaşmak oldukça kolaydır. Filigran, bir kağıdın imal edildiği atölyenin sembolü olarak

kullanılmakla beraber, üretildiği tarih ve yeri gösteren işaretler de olabilmektedir (Özkan 2001: 7). XV. yüzyılda İstanbul’da Bizans İmparatorluğu’nun egemen olduğu zamanlarda, kentte kağıt üretiminin olduğu rivayetleri geçmektedir (Ünver 1962: 739-762). İstanbul’un fethinden sonra da yine kağıt üretiminin devam ettiği hatta bahsi geçen bölgenin şu anki kağıthane olduğu rivayetler arasındadır. Ancak Ünver, bu rivayetleri araştırmak ve doğruluğunu kanıtlamak için vakit kaybetmek istememiştir. Mehmet Ali Kağıtçı, bir yazısında İstanbul’un fethi sırasında Kağıthane köyü yakınlarında var olan bir kağıt değirmeninden söz etmiştir (Güven, Kaplanoğlu, Yangöz 2012: 48-54). Bahsi geçen yerin II. Bayezit dönemine kadar kağıt ürettiği, 1509 tarihli vakfiye bilgilerinde görülmektedir. Bu vakfiye bilgisinde ise “temam İstanbulî kağıtdır” bilgisi geçmektedir (Kağıtçı 1936: 208). Net olarak söyleyenebilecek konulardan biri de aynı dönemde Batıdan ve Doğudan kağıt sevkiyatının kente yapıldığıdır. Bunun en doğru kanıtı kağıtlar üzerindeki filigranlar ve en boy çizgileridir. Batıdan gelen tüm kağıt çeşitlerinde filigran olmasına rağmen doğudan gelenler için aynı durumu söylemek mümkün değildir. Batı kağıtlarının boylarında belirginlik ve enlerinde ise silik çizgiler bulunmaktadır. Doğu kağıtlarının ise filigranları olmadığı gibi en ve boy çizgileri de bulunmamaktadır. Bahsedilen çizgiler, kağıt yapımı sırasında suyun süzgeçten geçirilirken küvetlerin altında oluşan çizgilerdir. Doğu - Batı kağıt farklılıkları ayrıca ışığa tutulduğunda anlaşılır. Doğudan gelen ve Batıya göre daha kaliteli olan bu kağıtlara ışık tutulduğunda zemini karışık görülür. İşte ipekten mamul, yarı mat Hint kağıdı olan Abadi kağıtlar bu şekilde kolayca Batı kağıtlarından ayırt edilebilir. Doğudan gelen kağıtlar arasında Çin’de üretilen ipek kağıtlar, yine bir kısmı ince ipekle dokunmuş olan zemini ipek ve kağıt hamuru ile karışık kağıtlar, ipekten mamul Semerkant, Buhara ve Hindistan’dan getirilen kağıtlar mevcuttur. Kağıtlar, üretildikleri şehir isimlerinin sonuna mamure anlamına gelen “Abâd” kelimesi kullanılarak yazıldığından Abâdi kağıtlar olarak anılırlar. Örneğin Hindistan’dan getirilenlere Hint Abâdisi deyişi kullanılır. Bu cins kağıtlar tanınmış usta hattatlar tarafından geldikleri yerlere göre bu şekilde adlandırılırlar. Tüm cins kağıtlar gerek Doğudan gerekse Batıdan gelmiş olsun genellikle aynı büyüklükteki ebatlarda ve ham yani terbiye edilmemiş tabakalar halinde getirilmişlerdir. Bu kağıtlar arasında sıradan sayılabilecek düşük kalitede kağıtlar olduğu gibi kaliteli cinsleri de bulunmaktadır. Kağıdın kalitesine oranla fiyatları da artış göstermektedir. Batıda yalnızca sahil kısmındaki kentlerde değil Orta Avrupa kentlerinde de kağıt üretimi bulunmakla beraber tüm bu kağıtlar deniz ticaret yolu ile özellikle ihtiyacı fazla olan Anadolu’ya getirilmiştir (Ünver 1962: 739-762).

Avrupa’dan ihraç edilen kağıtların çoğunluğu Venedik ve Orta Avrupa’ya yakın olan ve daha merkezi konumda olan Livorno kentinden ihraç edilmiştir. Kentin ismi ülkemizde okunuşu itibarı ile Elikorne olarak söylenir. Dilimizde ses değişimine uğrayarak Ali Kurna olarak söylenmeye başlanır. Daha sonraları Avrupa’dan gelen tüm kağıtlar, nereden geldiğine bakılmaksızın ihracatın en fazla olduğu Livorna kenti olmasından mütevellit tümü Ali Kurna kağıtları olarak isimlendirilir (Foto 8). Batıdan gelen kağıtlar ekseriyetle devlet daireleri ve benzer işlerde kullanıldığı gibi Doğudan gelen kağıtlar ise kalite değeri yüksek olması sebebi ile usta hattatlar tarafından tercih edilir. Batı veya Doğudan gelmiş olsun tüm kağıtlar ilk aşamada suyu ve mürekkebi oldukça emici bir yapıda olurlar. Başta İstanbul olmak üzere ülkemizin çeşitli şehirlerinde kağıtlar terbiye edilir (Foto 9). Bu hususta yalnızca kağıt terbiyesi yapılan ticarethaneler kurulmuş ve sanayide önemli bir yer edinerek çok sayıda aileye istihdam oluşturarak geçimlerini sağlamalarında rol oynamıştır. İhraç edilen kağıtların hattatlar tarafından ve devlet dairelerinde kullanımına hazır hale getirmenin aşamaları mevcuttur (Kağıtçı 1936: 209).

Kağıt, kullanıma hazır hale getirilmeden önce çeşitli uygulamalardan geçmelidir. Bu uygulamalar sırası ile âharleme, boyama ve mührelemedir. Tüm bu işlemler ayrı zanaatkârlar tarafından yapılmaktadır. Bunlar kendi aralarında bir iş bölümü yaparak âharleyen, boyayan ve mühreleyen olarak sınıflandırılır. Böylelikle iş yükü azaltılmıştır. Ancak az sayıda kâğıt geldiğinde âharleme, boyama ve mühreleme işini tek bir kişi yapabilir. Bu sınıflandırma çok fazla kâğıdın terbiyesinde kullanılır. Âharleme, kâğıdın nemlenme ve aşınma özelliklerini en aza indiren, yazma esnasında mürekkebin kâğıda nüfus etmesini önleyen ve kâğıdın yüzeyine düzgünlük kazandırarak yazının akışını kolaylaştıran, bozulmalara karşı koruyan uygulamadır (Loveday 2001: 50). Kâğıt Âharleme işlemi çok pahalı olduğu gibi aynı zamanda maharet isteyen, el becerisi ve zaman gerektiren bir işidir. Âharleme işlemi kâğıdın kalitesini arttırdığı için bu tür kağıtlar mücellit ve müzehhib dükkanlarında yalnızca işin ustası olan hattatlar, müzehhipler ve bu konulara ilgi duyan kişilere satılır. Bu gibi özellikte kağıtlar çok bulunmadığından bazı sanatçılar ve ilgisi olan kişiler tarafından fazla sayıda alınıp sandıklarda saklanır. Âharli kağıtlar, üzerine kolaylıklı yazı yazılması ve işlenmesi için atölyelerin

ışık almayan, rutubetli, kubbeli odalarında âharlenir. Kullanıma tam manasıyla hazır olunması için âharlendikten sonra en az bir sene geçmesi tavsiye edilir. Bu suretle Süheyl Ünver, defterinde eski hattatların vefatlarından sonra sandıklarında çok sayıda kâğıdın saklandığına şahit olduğunu notlarına eklemiştir. Ünver, mührelemenin âharlemeye göre nispeten daha kolay olduğunu belirtmektedir. Bu işlem için özel olarak hazırlanmış yassı cam mühreler tercih edilir. Mühreli kâğıt olarak isimlendirilen özel kağıtlara bu ismin verilmesi bu sebeptendir. Mühreleme için el yapımı kağıtlar bir tahta üzerine yerleştirilir, mühre aletinin kağıt üzerindeki hareketini kolaylaştırmak için kâğıda kuru sabun sürülür ve kol baskısı ile cam mühre kâğıt üzerinde su yolu takip edilerek gezdirilir, istenilen düzgün yüzeye ve parlaklığa ulaşıncaya kadar işleme devam edilir. Kâğıdın tek bir tarafında yapıldığı gibi her iki yönünün de mührlenmesi mümkündür (foto 10). Böylece kâğıt daha düzgünleşir ve yüzeyi parlar (Derman 1968: 343-344). Yalnızca âharlenen kâğıtta boya ve mürekkep kâğıda derinden nüfus etmeyeceğinden, ıslak pamukla ya da yalamak sureti ile düzeltmeler yapılabilir ancak hem ahârli hem de mühreli kâğıtta, mürekkep ve boya derine işlediğinden bu işlemi yapmak mümkün değildir, kâğıtta iz kalmaktadır. Ünver, kâğıda dair notlarında âharlemin usullerine de yer vermiştir. Âharleme işlemlerinden en çok kullanılanı, şap parçasının yumurta akı ile eritilmesinden elde edilen yumurta ahâridir. Âhar kuruyunca, kuru sabun sürülmüş cam mühre ile kâğıt parlatılır. Ayrıca nişasta ahâri olarak adlandırılan bir âhar çeşidi de bulunmaktadır. Genellikle pirinç nişastası tercih edilir. Nişasta, ılık su ile sulandırılarak hazır hale getirilir ve kâğıt üzerine sürülür. Tıpkı yumurta ahârinde olduğu gibi kuruduktan sonra kuru sabun sürülmüş cam mühre ile mührlenir. Pişmiş pirinç suyu ile elde edilen bir âhar çeşidi daha bulunmaktadır ve pirinç ahâri olarak adlandırılır. Ne çeşit ahârli olursa olsun mürekkep ve boyanın silinerek giderilmesi mümkünse de mührendikten sonra bu işlem yapılamamaktadır. Üzerlerinde gayri resmi herhangi bir değişiklik yapılmaması amacıyla devlet dairelerinde ve resmi işlemlerde mutlak suretle mühreli kağıtlar kullanılarak sahteciliğin önüne geçilmiş olunur. Bu sebeptendir ki ülkemizdeki eski kayıtların güvenilirliğinden şüphe etmeye gerek yoktur. Tezyinat sanatkarları ve hattatlar mühreli kağıtları tercih etmezler. Mürekkep ve boya ahârli kâğıtta derine işlemez ve tashih kolaylaşır. Bu sebeple usta sanatkarlar önceden beri Kur’an-ı Kerim’i âharli kağıtlar üzerine yazarlar ve bu gelenek günümüze kadar hiç değişmemiştir (Foto 11). Ülkenin ve devletin her türlü kâğıt ihtiyacı “kâğıt eminliği” adı verilen tek bir merkezden karşılanır. Daha sonraları 19. yüzyılda Avrupa’dan âharlanmış ve mührlenmiş İngiliz kağıtları da ihraç edilmiştir. Bu sebepten yerli kâğıt sanayi ortadan kalkmıştır. Günümüzde ise âhar ve mühreleme işi ile uğraşan zanaatkâr kalmamıştır. Ünver kendisinin âharleme ve mühreleme işlerini bildiği ancak yapmadığını ve göstererek öğretmediğini notlarında düşmüş, isteyen kişilere tarif ettiğini belirtmiştir (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi, 00102 En.No.).

Süheyl Ünver, araştırmalarında günümüz yüzyılına kadar Doğudan ve Batıdan gelen çeşitli filigranlı kağıtlara ulaşabildiğini göstermiştir (Foto 12). 13. yüzyılda kullanılan kağıtların Hint’den ve Orta Asya’dan geldiğini, 14. yüzyılın sonlarına doğru deniz yolu ile Anadolu’ya ve doğu ülkelerine Akdeniz kıyılarında yer alan ülkelerden Avrupa kağıtları sevk edildiği bilinmektedir. Bu kağıtların genelde filigranlı olduğu bilinir. Özellikle 15. yüzyılda ticaret maksadı ile Akdeniz kıyılarından gelen kağıtlarda kuş, taç, çıpa vb. gibi çeşitli filigranlar görülür. Ancak enine ve boyuna çizgili, filigranlı olmayan kağıtlar ise kervan yolları ile doğudan gelmiştir. Bu doğu kağıtları Abâdi olarak adlandırılır. Süheyl Ünver çalışmaları sırasında Avrupa kağıtlarında farklı şekillere sahip pek çok filigranlı kâğıt örnekleri tespit etmiştir. Terazî, taç, hayvan başı, çiçek, haç, yıldız, kuş, çıpa, balık, insan, arslan gibi farklı şekillerde filigranlı kağıtlar Anadolu’ya gelmiş ve kullanılmıştır. Süheyl Ünver bu kağıtlara ulaşmak için Briquet Kataloğu’ndan faydalanmıştır. Katalogda özellikle 15. yüzyıla ait filigranlı kağıtlar dikkat çekmiştir. Örneğin Fatih Sultan Mehmet’in çocukluk dönemine ait filigranlı defteri bu yüzyıl için önemli bir örnek olmuştur (Foto 13).

Foto 7: Âharlı İpek Hint Kâğıdı, Süheyl Ünver’in 00102 Envanter No’lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

Foto 8: Ali Kurna Olarak İsimlendirilmiş Mühreli Batı Kâğıdı, Süheyl Ünver’in 00102 Envanter No’lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

Foto 9: Hindistan’dan Ham Halde Getirilen ve Ülkemizde Ahârlenen Hint İpek Kâğıdı Süheyl Ünver’in 00102 Envanter No’lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

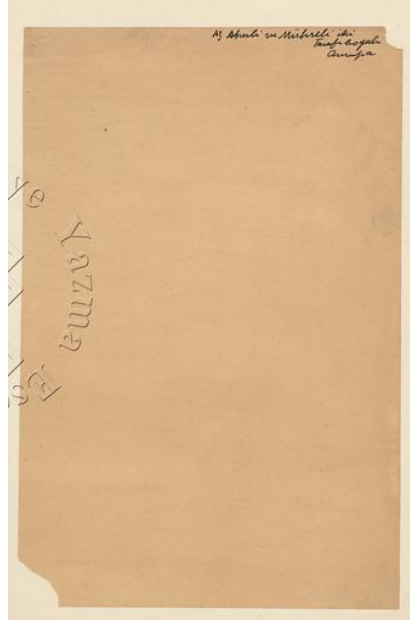

Foto 10: Ahârli ve Çift Taraflı Mühreli Kâğıt, Süheyl Ünver'in 00102 Envanter No'lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

Foto 11: Kur'an-ı Kerim İçin Kullanılan Ahârli Abâdi Kâğıt, Süheyl Ünver'in 00102 Envanter No'lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

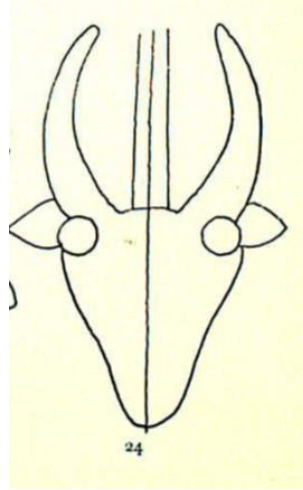

Foto 12: Yavuz Sultan Selim Dönemi Filigran Örneği, Süheyl Ünver'in 00101 Envanter No'lu Filigranlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

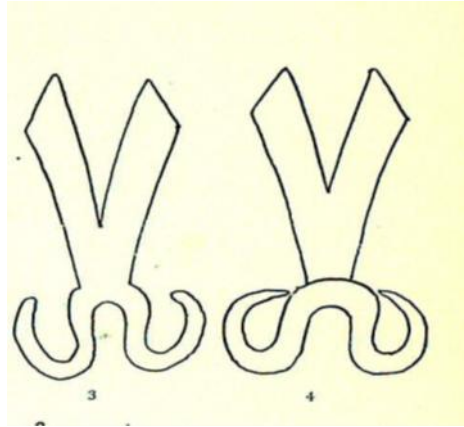

Foto 13: Fatih Sultan Dönemi Makas filigranlar, Süheyl Ünver'in 00101 Envanter No'lu Filigranlar Defteri Arşivi, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

Süheyl Ünver'in Kâğıtlar Defterlerindeki Kâğıt Çeşitleri

Yazma eserlerin ana malzemelerinden biri olan kâğıt, üretimi ve elde edilmesi açısından geleneksel sanatlarda ciddi bir öneme sahiptir. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Süheyl Ünver Koleksiyonun'da bulunan 00102 envanter no'lu Kâğıtlar defteri içerik olarak Ünver'in araştırmaları ve deneyimleri sonucunda karşılaştığı kâğıt çeşitlerinden oluşmaktadır. İlgili defterde, kâğıtlara örnekleri ile birlikte yer verilmiş ve Ünver tarafından bazılarının yanlarına kendi el yazısı ile notlar alınmıştır. Bahsi geçen kâğıtları ipek Hint kâğıdı, Samani âharlı kâğıtlar, Buhara ipek taklidi kâğıtlar, Venedik kâğıdı, boyalı Venedik, İngiliz kâğıtları, İngiliz çiğ âharsız kâğıtlar ki muhtelif 4-5 rengi var, Abadî boyalı, Şark kâğıdı, İnce ve kalın âharlı kâğıtlar, İngiliz ve Avusturya ham kâğıtları, mühreli Avrupa Ali Kurna kâğıtları ve akkâse olarak sıralamak mümkündür. İpek kâğıt, selülozdan imal edilen uzun ve ince lifleri olan güçlü yapıda bir kâğıt çeşididir (Adanır 2012: 4). Minyatür sanatında özellikle pamuktan mamül Hint kâğıdı haricinde âharlı ipek Hint kâğıtlarının kullanıldığı da görülmektedir (Binark 1978: 271-289). Ünver, kâğıtlar defterinde Hint kâğıtlarının ipek çamurundan yapıldığını ve bu sebeple pahalı ve değerli olduğunun notunu kendi el yazısı ile örnek kâğıdın yanına not düşmüştür (Resim 14). İpek Hint kâğıdının imalat aşaması pahalı olduğu için az sayıda temin edildiğini ve bu sebeple hattatlar tarafında çok kullanılmadığını belirtmektedir. Samani ve Buhara'dan temin edilen ve imalatında ipek çamuru kullanılan diğer kâğıt çeşitleri de Samani kâğıtlar ve Buhari ipek taklidi kâğıtlardır. Ünver'in kâğıtlar defterine örneklerini koyduğu Samani âharlı Hint ipek kâğıtlarının tümünün Reisü'l Hattâtîn Hacı Kâmil Efendi tarafından terkip edildiği belirtilmiştir. Sâmani âharlı ipek kâğıtların Doğudan gelen kâğıtlar olması ve şehrin ismini aldıklarından dolayı bu şekilde kayda geçmişlerdir (Foto 15).

XVIII. yüzyılda kağıt sanayii Venedik’te önemli ticaret kollarından biri olmuştur. O dönemde üretilen kağıtların %81,6 oranında büyük bir kısmı Osmanlı Devleti’ne ihraç edilmekteydi (Oral 2022: 26). İtalya’dan ithal edilen kağıtlar Venedik (Resim 16), Şimali ve Livorno (Elikorne) limanlarından yola çıkmaktaydı ancak sayıca en fazla gemi Livorno’dan olduğu için genel olarak buradan gelen tüm kağıtlar, Osmanlı’da Elikorne kağıtları olarak bilinirdi (Foto 17). Ünver, ayrıca Venedik’ten gelen kağıtların filigranlı olduklarını belirtmiş ancak hiçbir zaman tümünün âharlı ve mühreli olarak gelmediğini, birçoğunun burada âharlenerek, boyanarak ya da sadece mührelenerek satışa sunulduğunu el yazısı olarak notlarına düşmüştür (Ünver 1962: 740) (Resim 18). Batı kağıtlarının tümü ise filigranlıydı ve böylelikle hangi ülkelerde imal edildikleri kolayca anlaşılabilirdi. Ünver, Kağıtlar defterine Avrupa kağıtlarından da örnekler eklemiş ve yine kendi el yazısı ile hangi ülkelerden geldiklerini de not etmiştir (Resim 19-20). Bu ülkeler arasında İngiltere ve Avusturya bulunmaktadır (Resim 21). Ünver, 102 envanter no’lu kağıtlar defterinde Avrupa kağıtlarının XIX. yüzyıldaki âharlı ve mühreli kağıtlardan farkını şöyle anlatmıştır: “Bir parça siyah boyaya herhangi bir renk sürülür. Kuruyunca yalanır. Leke bırakmadan yazı kaybolursa âharlanmış (yumurta akı ile) demektir. Eğer yalayınca yazı kalıyorsa, kâğıt boyayı emmemiş ise yalnız mührelenmiş demektir.”¹ Venedik’ten gelen kağıtlarla ilgili aldığı bir diğer notta ise buradan gelenlerin tümüne Ali Kurna kâğıt dediklerini ve rahmetli Hattat Hacı Kamil Efendi’nin birleştirildiği kağıtların tümüne Venedik dendiğini ancak üzerlerinde Venedik diye işaret bulunmadığını belirtmiştir.

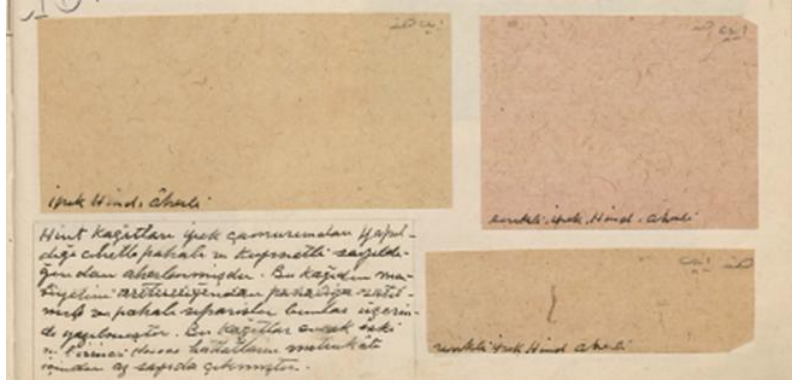

Foto 14: İpek Hint Kâğıdı Süheyl Ünver'in 00102 Envanter No'lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

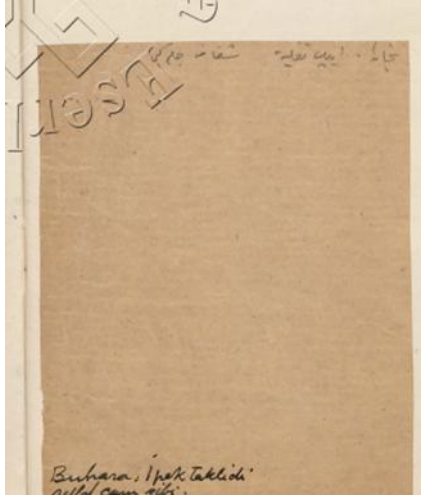

Foto 15: Buhari İpek Taklidi Kâğıt Süheyl Ünver'in 00102 Envanter No'lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

¹ Süheyl Ünver'in bu açıklaması Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi'nde yer alan 102 envanter numaralı “kağıtlar” adlı defterde yer almaktadır.

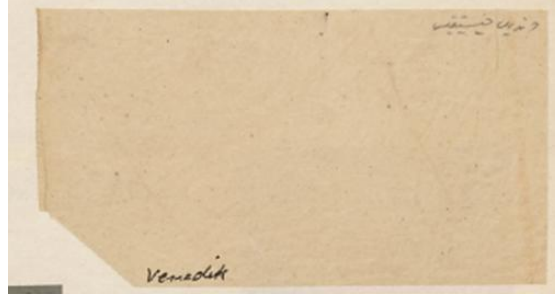

Foto 16: Venedik Kağıdı Süheyl Ünver'in 00102 Envanter No'lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

Foto 17: Mühreli Avrupa Ali Kurna Kağıdı Süheyl Ünver'in 00102 Envanter No'lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

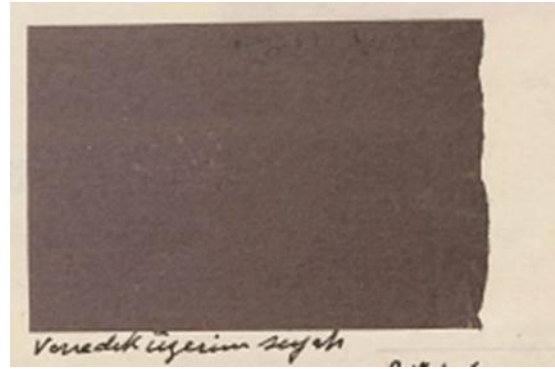

Foto 18: Boyalı Venedik Kağıdı Süheyl Ünver'in 00102 Envanter No'lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

Foto 19: Avrupa Kağıdı Süheyl Ünver'in 00102 Envanter No'lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

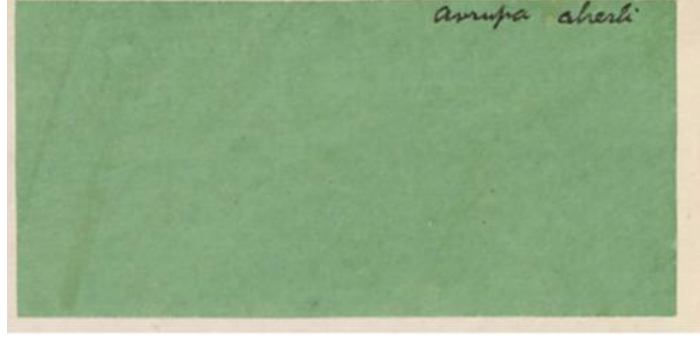

Foto 20: Avrupa Ahârlı Boyalı Kâğıt Süheyl Ünver'in 00102 Envanter No'lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

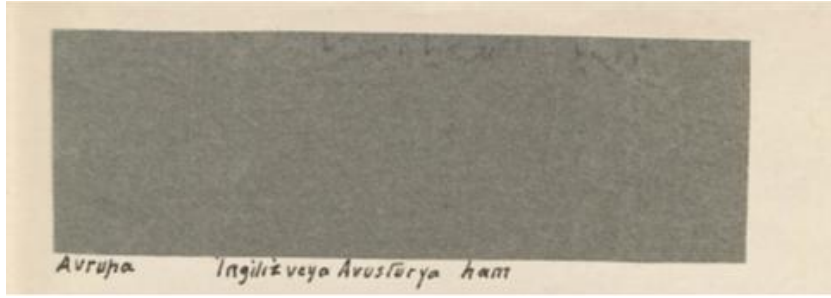

Foto 21: Avrupa Kâğıdı / İngiliz veya Avusturya Ham Süheyl Ünver'in 00102 Envanter No'lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

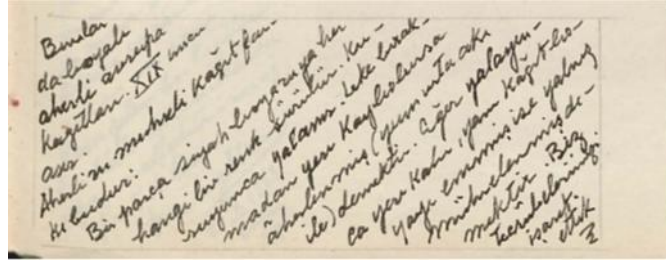

Foto 22: Avrupa Kâğıtlarının Özelliğini Anlattığı Not Süheyl Ünver'in 00102 Envanter No'lu Kâğıtlar Defteri Arşivi, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

Ünver'in “Kağıtlar” defterinde bahsettiği diğer bir kâğıt çeşidi de Doğu (şark) kağıtlarıdır. Şark kağıtları filigransız olarak üretilmektedir. İnce-kalın ve âharlı-âharsız olarak kendi içinde çeşitlendirilir. Filigransız şark kağıtlarının İslam eserlerinde X. yüzyıla değin kullanıldığı görülmektedir. Bu kağıtlar özellikli kağıtlardır ve dönemin yazma eserlerine ayrı bir özellik katmıştır. Bu özellikleri kalın ve âharlı olmalarından kaynaklanmaktadır ve kaba olanlarının murakka yapımında kullanıldığını, âharlenmeden önce iki tarafının da boya kazanına daldırılarak boyandığını Ünver defter notlarına eklemiştir (Foto 23). Bu sebeple ince ve âharlı kağıtlara daha çok yakın dönem eserlerinde raslanmaktadır (Bilgin 2013: 396-373). Ünver'in ince ve kalın âharlı şark kağıtları ile ilgili defter notlarında, bahsi geçen kağıtların Çin, Buhara, Semerkant gibi doğunun çeşitli yerlerinden geldiği belirtilmiştir. Kağıtlar defterinde dikkati çeken bir diğer not ise “akkâse” için kullanılmış kağıtlardır. Akkâse, bir diğer adıyla yazılı ebru, hattatların ve ebrucuların kullandığı bir ebru çeşitidir. Kâğıda yazılmış yazı alanı arap zamkı ile kaplanır. Daha sonra kâğıt ebru teknesine yerleştirilir. Zamklı alanlar boyayı emmediği için renklenmez. Yazının etrafı ise ebrulu şekilde renklenir. Bu tekniği hattat ve ebru ustası Necmeddin Okyay bulmuştur (Derman 1977: 21). Bu tekniği geliştiren yine Necmeddin Okyay'dır ve kendisinin bulduğu çiçekli ebrular tekniğine Necmeddin Ebrusu adının verilmesi, Süheyl Ünver'in önerisi ile olmuştur (Erkmen, Atayol 2018: 110). Ünver, kağıtlar defterinde akkâse kağıtların XVII. ve XIX. yüzyılda kullanıldığı, yazı yerinin boyasız olduğunu not düşerek (Foto 24) bu teknik için kullanılan Avrupa'dan gelen âharlı bir kâğıdı örnek göstermiştir (Foto 25).

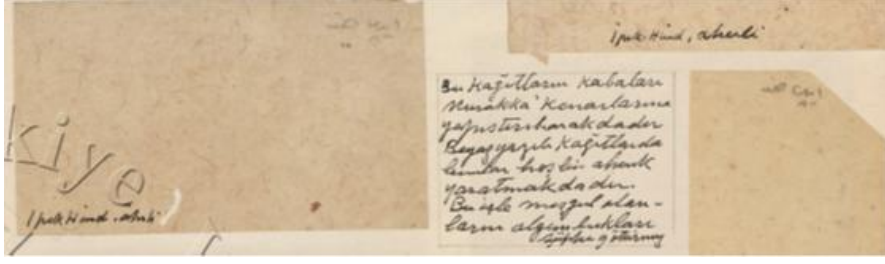

Foto 23: Kaba Şark Kâğıdı Süheyl Ünver'in 00102 Envanter No'lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

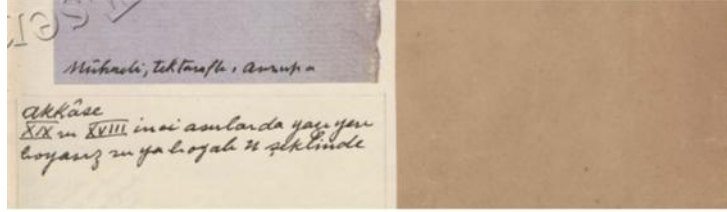

Foto 24: Akkasede kullanılan kâğıtlar Süheyl Ünver'in 00102 Envanter No'lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

Foto 25: Ahârlı Akkâse Avrupa Kağıdı Süheyl Ünver'in 00102 Envanter No'lu Kâğıtlar Defteri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi

Sonuç

Türk tezyini sanatların duayeni olan Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver, hekim, sanatçı, araştırmacı gibi çok yönlü kimliği ile Türk sanat tarihine katkıları olmuş nitelikli bir bilim adamıdır. Hazırlamış olduğu çeşitli konular hakkındaki araştırmaları, bugün yayımlanmış, kaynak eser halinde kullanılmaktadır. Başta tıp olmak üzere çoğu bilim, kültür ve sanat tarihine dair kitap, makale, tebliğ, ansiklopedi maddesi, gazete yazısı gibi farklı kalemlerde yayımlar yapmıştır. Hekim olmasından dolayı tıp tarihi ile ilgili çeşitli araştırmalar yapmış, özellikle ünlü hekimlerin hayat hikayelerini ele alan çalışmalar hazırlamıştır. Ayrıca ilim tarihçisi olarak Selçuklu-Osmanlı alanında astronom gibi çeşitli bilimlerini incelemiş, Anadolu ve Avrupa kütüphanelerinde yazma eserler üzerine araştırmalar yapmıştır. Gerek sanat gerekse bilim alanında çok yönlü kimliği ile gelecek kuşaklara hazine bırakan Süheyl Ünver klasik Türk sanatlarının da önemli bir sanatkarı olmuştur.

Sanata ve özellikle klasik Türk kitap sanatlarına olan ilgisi bu sanatların günümüze taşınmasında büyük emeği olmuştur. Kendisi usta bir müzehhip, ressam ve şairdir. Türk süsleme sanatının her dalı için özgün araştırmalar yapmış, bu sanatının gelecek kuşaklara aktarılması için öğrenciler yetiştirmiştir. Sahip olduğu ve çoğunluğunu Süleymaniye Kütüphanesine vakfettiği arşiv dosyalarında ve defterlerinde klasik tezyini sanatların temel usul ve ilkelerini anlatan karakalem ve suluboya örnekler ve çizimler yer almaktadır. Bu çizimler kültür tarihimize ve tezyini sanatlarımıza kaynaklık eden önemli birer belge halindedir. Süheyl hocanın resme olan merakı ile şehir manzaraları çalışmış, özellikle Anadolu'ya ve İstanbul'a ait suluboya ve karakalem şehir betimlemeleri hocası ressam Ali Rıza Bey'in izninde yol almaya çalışmış, belge niteliğinde çalışmalar olmuştur.

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in hazırladığı defterlerden 1150 adeti Süleymaniye Kütüphanesine vakfedilmiştir. Ayrıca bu arşiv ve belgeler Süleymaniye Kütüphanesi dışında farklı kurumlara vakf edilmiştir.

Bilim tarihi ile ilgili arşiv İstanbul Kandilli Rasathânesine, sulu boya resimlerden oluşan tarih ile alakalı 400 adet dosya Ankara’da Türk Tarih Kurumuna, şahsi kütüphanesi ve tıp tarihi ile ilgili dosyalarını İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fköltesi, Tıp Tarihi Enstitüsüne bağışlamıştır. Bunların dışında kızı Gülbün Mesara’da tamamlanmış defterler, dosyalar, tezhip, minyatür, kâti örnekleri, sulu boya resimlerle tomarlar halinde tasnif edilmemiş zengin bir arşiv daha vardır. Bugüne kadar bu defterlerden yirmi kadarının da tıpkıbasımı gerçekleştirilmiştir.

Makalede ele alınan 00101 ve 00102 envanter numaralı kâğıt ve filigranlar ile ilgili defterlerde Süleymaniye Kütüphanesi’ne bağışlanmış önemli çalışmalardandır. Birer kültürel miras olan bu defterler Osmanlı kâğıt tarihini ve ticaret gelişimini anlatarak dönemin sosyo ekonomik ilişkileri hakkında da bilgi vermektedir. Birer belge niteliğinde olan bu defterler gelecek kuşaklara aktarılmış önemli belgelerdir.

Kaynakça

- Adanır, Tülin (2012). “Yazma Eserlerin Restorasyonunda Kullanılan Kâğıtlar ve Bir Doğal Kâğıt Yapımı”, *Akdeniz Sanat Dergisi*, 5 (9), s. 1-21.
- Bilgin, Orhan (2013). “Yazma”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (43), 396-373.
- Binark, İsmet (1978). “Türkler’de Resim ve Minyatür Sanatı”, *Vakıflar Dergisi*, 12, 271-289.
- Derman, M. Uğur (1986). “Kâğıda Dair”, *İslam Düşüncesi Dergisi*, 5, 338-347.
- Derman, M. Uğur (1977). *Türk Sanatında Ebru*, İstanbul: Akbank Yayınları.
- Erkmen, Aslıhan; Atayol, Pınar (2018). Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver’in Geleneksel Türk Kitap Sanatları Tarih Yazımına Katkısı: Necmeddin Okyay Defterleri, *Sanat Tarihi Yıllığı*, (27), 101-137.
- Güven, İ.M.V. Noyan; Kaplanoğlu, Lütfü; Yangöz, Hayrettin (2012). “Kağıt Yüzeyine Uygulanan Sanat Eserlerinde Kağıdın Önemi”, *Akdeniz Sanat Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, s.46-59.
- Kağıtçı, M. Ali (1936). *Kağıtçılık Tarihçesi*, İstanbul: Kader Basımevi.
- Kazancıgil, Ratip (1999). *Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver’in Edirnesi*. İstanbul: Edirne Valiliği Yayınları.
- Loveday, Helen. (2001). *Islamic Paper: A Study of the Ancient Craft*. United Kingdom: PJ Print.
- Mahir, Banu (2009). “Kitap Sanatları Araştırmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (14), s.209-248.
- Mesara, Gülbün; Kazancıgil, Aykut; Sayar, A. Güner (2017). *A. Süheyl Ünver Bibliyografyası*, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Oral, Özgür (2022). “Dokumadan Kâğıda: 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti ile Venedik Arasında Mübadele Olunan Bazı Emtia”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 339, s.26.
- Özkan, Ömer (2001). “El Yazması ve Nadir Eserlerde Kağıt ve Filigranlı Kağıt Kullanımı”, *Hacı Bektaş Veli Dergisi* (20), s. 15.
- Sayar, A. Güner (2012) “Ahmet Süheyl Ünver, Türk Tıp Tarihçisi, Hekim, Ressam ve Tezhipçi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (42), s.350-352.
- Temiz, Melike (2022). “Süheyl Ünver’in Gizli Hazinesinden Üç Eser”, *Lale*, (6), s.90-93.
- Ünver, A. Süheyl (1934). *Selçuklularda ve Osmanlılarda Resim, Tezhip, Minyatür*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, Akşam Matbaası.
- Ünver, Süheyl (1962). “XV. Yüzyılda Türkiye’de Kullanılan Kâğıtlar ve Su Damgaları”, *Belleten Dergisi*, 26 (104), s.739-762.
- Ünver, Süheyl (Tarih yok). 00102 Envanter Numaralı “Kağıtlar” Defteri, Süleymaniye Kütüphanesi, Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi, Basılmamış.
- Ünver, Süheyl (Tarih yok). 00101 Envanter Numaralı “Filigranlar” Defteri, Süleymaniye Kütüphanesi, Konservasyon ve Araştırma Merkezi Arşivi, Basılmamış.
- URL 1. <https://www.gzt.com/arkitekt/cok-yonlu-bir-tezhip-sanatcisi-suheyl-unver-3593234> (Erişim Tarihi: 16.12.2024).
- URL2. <https://www.gzt.com/derin-tarih/sanat-tarihimizi-yasatan-hekim-suheyl-unver-3649910> (Erişim Tarihi: 16.12.2024).

URL 3. <https://www.insaniyet.net/suheyl-unver-ve-turkceye-hizmeti> (Erişim Tarihi: 16.12.2024).

URL 4. <https://www.yenisafak.com/hayat/suleymaniye-kutuphanesindeki-suhey1-unver-koleksiyonu-zenginlesiyor-3819563> (Erişim Tarihi: 16.12.2024).

URL 5. <https://www.scribd.com/document/695152329/Su-hey1-U-nver-Koleksiyonu-Su-leymaniye-Ku-tu-phanesi>
(Erişim Tarihi: 16.12.2024).

URL 6. <https://www.scribd.com/document/695152329/Su-hey1-U-nver-Koleksiyonu-Su-leymaniye-Ku-tu-phanesi>
(Erişim Tarihi: 16.12.2024).